

Norge universelt utformet 2025

**Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet
2009-2013.**

Forord

Barne- og likestillingsdepartementet har et ansvar for å fremme likestilling og motvirke diskriminering uavhengig av kjønn, alder, seksuell orientering, hudfarge, etnisitet, religion og nedsatt funksjonsevne. Gjennom denne handlingsplanen for universell utforming og økt tilgjengelighet bringer regjeringen både likestillingspolitikken og bærekraftpolitikken et viktig skritt videre.

For personer med nedsatt funksjonsevne er tilgjengelighet en viktig faktor for samfunnsdeltakelse. Fravær av tilgjengelighet virker diskriminerende.

Regjeringen legger universell utforming til grunn for sitt arbeid. Universell utforming er uttrykk for en samfunnsverdi om likestilling. Ved å legge universell utforming til grunn for samfunnsutviklingen gir dette bedre og mer likestilte omgivelser for personer med nedsatt funksjonsevne. Videre medfører det samfunnskvaliteter som er positive for alle innbyggere og for Norge som samfunn.

Universell utforming bidrar også til sosial og økonomisk bærekraft og er derfor en del av den nasjonale bærekraftstrategien.

Dette er en plan som berører de fleste samfunnsområder. Alle departementer er involvert i gjennomføring av planen. Det settes inn et bredt spekter av virkemidler som skal nå alle nivåer av offentlig sektor og bidra til utvikling i privat sektor. Arbeidet er samordnet med Nasjonal transportplan 2010 - 2019.

Regjeringens visjon er at Norge skal være universelt utformet innen 2025. Dette er ambisiøst, men mulig. Handlingsplanen viser hvordan regjeringen vil legge grunnlag for å oppnå denne ambisjonen gjennom ulike tidsfaste mål og tiltak.

Oslo, 14. mai 2009

Anniken Huitfeldt
Barne- og likestillingsminister

Magnhild Meltveit Kleppa
Kommunal- og regionalminister

Liv Signe Navarsete
Samferdselsminister

Erik Solheim
Miljø- og utviklingsminister

Heidi Grande Røys
Fornyings- og administrasjonsminister

Innhold

Forord	2
Innhold	3
1. Innledning.....	4
2. Nasjonale mål og strategier for universell utforming og økt tilgjengelighet	7
2.1 Overordnede mål for planen	7
2.2 Tidsfastsatt gjennomføring av universell utforming fram mot 2025	8
2.3 Strategi.....	10
2.3.1 En helhetlig og tverrsektoriell innsats	10
2.3.2 Bruk av rettslige virkemidler.....	11
2.3.4 Nærmere om bruk av økonomiske virkemidler.....	12
2.3.5 Fokus på fire prioriterte innsatsområder.	14
3. Tiltak på de fire prioriterte områdene	15
3.1 Bygg og anlegg.....	15
3.1.1 Mål	15
3.1.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak	16
3.1.3 Tiltak	18
3.2 Planlegging og uteområder	22
3.2.1 Mål	22
3.2.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak	23
3.2.3 Tiltak	24
3.3 Transport	25
3.3.1 Mål	25
3.3.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak	26
3.3.3 Tiltak	29
3.4 IKT.....	31
3.4.1 Hovedmål	31
3.4.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak	31
3.4.3 Tiltak	32
3.5 Sektorovergripende tiltak	33
3.5.1 Kommunesatsing.....	34
3.5.2 Indikatorutvikling og standarder	35
3.5.3 Kommunikasjonspolitikken	37
3.5.4 Barn og unge	38
3.5.5 Forskning og utvikling	39
4. Gjennomføring av handlingsplanen	40

1. Innledning

Målet om økt tilgjengelighet i samfunnet har høy prioritet. Soria Moria erklæringen slår fast at regjeringspartiene vil utarbeide en handlingsplan for tilgjengelighet til transport, bygg, informasjon og andre viktige samfunnsområder. Av erklæringen framgår også at det må sikres forpliktende tidsplan for tilgjengelighet og at prinsippet om universell utforming skal legges til grunn for regjeringens arbeid.

Regjeringen ønsker å komme bort fra en tankegang der individet blir definert som problemet, og der spesielle tiltak for personer med nedsatt funksjonsevne blir hovedløsningen. Universell utforming av det fysiske miljø innebærer en likeverdig form for tilgjengelighet slik at hovedløsningen kan brukes av flest mulig. Dette gjelder ikke bare personer med nedsatt funksjonsevne, men også for eksempel familier med barn i barnevogn og eldre. Regjeringen vil arbeide systematisk for å fremme kunnskap og stille krav om universell utforming i utvikling av det menneske skapte miljø.

FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne ble vedtatt av FNs generalforsamling 13. desember 2006. Formålet med konvensjonen er å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig rett til å realisere sine menneskerettigheter.

Konvensjonen fastslår at statene er forpliktet til å iverksette nødvendige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har tilgang til det fysiske miljøet, transport, informasjon og kommunikasjon, samt andre tilbud og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten. Statene skal også arbeide for å fremme universell utforming. Norge undertegnet konvensjonen 30. mars 2007. Regjeringen forbereder nå en proposisjon om ratifisering av konvensjonen. I mai 2009 hadde 51 land, hvorav 7 europeiske, ratifisert konvensjonen.

Norge samarbeider internasjonalt og følger opp en rekke anbefalinger og forpliktelser på området universell utforming og økt tilgjengelighet bl.a.:

FN

- FN konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Europarådet

- Resolusjon: Introduksjon av universell utdanning i alle utdanninger.
- Resolusjon: Full deltakelse gjennom universell utforming.
- Europarådets handlingsplan for personer med nedsatt funksjonsevne 2006-2015.

EU

- Forskrifter om tekniske krav transportmidler.
- EUs handlingsplan for personer med nedsatt funksjonsevne 2004-2010.

Nordisk ministerråd

- Samarbeidsfora med fokus på Design for alle/Universell utforming innenfor de ulike sektorområder.

FNs menneskerettighetskonvensjoner danner et bredt fundament for å sikre rettighetene til alle personer med nedsatt funksjonsevne, uavhengig av alder, kjønn, seksuell orientering og etnisk bakgrunn.

1. januar 2009 ble en ny og offensiv lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) iverksatt. Formålet med loven er å styrke det rettslige vernet mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne og hindre diskriminering blant annet på grunn av manglende tilgjengelighet. Loven har en plikt til universell utforming av virksomheter som retter seg mot allmennheten, det vil si publikumsrettede virksomheter. Offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har også en plikt til å arbeide aktivt for universell utforming. Videre skal arbeidsgivere, både offentlige og private, arbeide aktivt for å fremme likestilling og likeverd og sikre like muligheter og rettigheter uavhengig av funksjonsnedsettelse.

Regjeringen har nedsatt et offentlig utvalg for å utrede et forslag om en samlet, mer helhetlig, og styrket diskrimineringslovgivning i Norge (Diskrimineringslovutvalget). Utvalget skal utrede og komme med forslag til en samlet lov mot diskriminering, og vurdere hvordan regler knyttet til tilgjengelighet og tilrettelegging for personer med nedsatt funksjonsevne kan ivaretas i loven. Diskrimineringslovutvalget skal legge fram sin utredning innen 01.07.09.

Regjeringen har også satt i gang en utredning om tilgang til varer, tjenester og informasjon for personer med nedsatt funksjonsevne. Utredningen skal være ferdig innen 01.07.09. Eventuelle forslag om styrket diskrimineringsvern på disse områdene vil inngå i oppfølgingen av Diskrimineringslovutvalgets utredning.

Stortinget har gitt tilslutning til regjeringens forslag til ny plan- og bygningslov. Loven inneholder nye bestemmelser om universell utforming, blant annet i formålsparagrafen. Dette vil styrke gjennomføringen av universell utforming innen kommunal planlegging og nybygging. Loven inneholder også en hjemmel for å kunne gi forskrift om oppgradering av kategorier av eksisterende bygninger, anlegg og uteområder til universell utforming innenfor nærmere angitte tidsfrister. Et regelverk som ytterligere underbygger og presiserer hensynet til universell utforming både i lovens plandel og bygningsdel er under

De siste årene er flere lover og forskrifter endret for å sikre universell utforming og økt tilgjengelighet. Det gjelder blant annet:

- Plan- og bygningsloven
- Lov om universiteter og høyskoler
- Lov om fagskoleutdanning
- Lov om folkehøyskoler
- Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa
- Lov om offentlige anskaffelser
- Lover på utdanningssektoren
- Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold
- Forskrifter om universell utforming på transportsektoren.
- Forskrift om konsekvensutredning
- Forskrift om grunnlån fra Den norske stats Husbank

utvikling.

Et bedre lovverk er ett av flere virkemidler for å bekjempe diskriminering i form av manglende universell utforming. Forvaltningsmessige grep, kompetanseheving og økonomiske virkemidler er også viktige for å motvirke fremtidige barrierer og fjerne eksisterende.

I mars 2009 la regjeringen fram stortingsmelding om Nasjonal transportplan 2010 – 2019. Meldingen understreker at alle har samme rett til deltakelse i samfunnet. Muligheten til enkelt, effektivt og trygt å ta seg fram i samfunnet er avgjørende for å kunne delta i arbeidsliv og sosiale aktiviteter. Regjeringen vil derfor utvikle og tilrettelegge transportsystemet slik at flest mulig sikres god mobilitet og at man i størst mulig grad unngår individuelle spesialløsninger. Regjeringen vil i planperioden øke ressursbruken betydelig for å legge til rette for universell utforming av transportsystemene.

I St meld Nr 17 (2006-2007) Et informasjonssamfunn for alle legges det spesiell vekt på tre forutsetninger for regjeringens arbeid med digital inkludering; digital tilgang, universell utforming og digital kompetanse.

Norges strategi for bærekraftig utvikling fra 2008 legges det vekt på at universell utforming, i form av at arbeidsplasser tilrettelegges bedre for personer med nedsatt funksjonsevne, vil redusere utestenging fra yrkeslivet. Det er viktig å øke sysselsettingen for personer med nedsatt funksjonsevne. Ved økt deltakelse i arbeidslivet vil de økonomiske levekårene kunne bedres. Universell utforming av kollektivtransport, bygninger og IKT øker muligheten for utdanning og arbeid

De siste årene har tilgjengeligheten for personer med nedsatt funksjonsevne økt. Utviklingen varierer på de ulike samfunnsområdene. To undersøkelser som har vurdert status i arbeidet med universell utforming og tilgjengelighet er: "Full deltakelse for alle, Utviklingstrekk 2001 – 2006", utgitt av Sosial- og helsedirektoratet og Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne samt "Statusrapport 2007 - Samfunnsutviklingen for personer med nedsatt funksjonsevne" fra Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne.

Den første rapporten viser at en rekke av forslagene i NOU 2001:22 Fra bruker til borger, enten er gjennomført eller under arbeid. Rapporten viser at det er positiv utvikling av tilgjengelighet og universell utforming på områdene bygg, uteområder, transport og IKT i forhold til økt oppmerksomhet, bedre regelverk og større aktivitet.

Rapporten viser også at det er et stykke fram før det overordnede målet om et samfunn for alle er nådd. Personer med nedsatt funksjonsevne har ikke samme tilgang til viktige samfunnsområder som befolkningen for øvrig. De største utfordringene er knyttet til å

gjøre eksisterende omgivelser universelt utformet. Senere analyser og kostnadsberegninger bekrefter omfanget av utfordringene.

Rapporten ”Status for tilgjengelighet i Norge” ble utgitt av Statens råd for likestilling av funksjonshemmede og Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne i 2006. Den konkluderte med at kunnskapen i Norge om tilgjengelighet og universell utforming på viktige områder som IKT, transport, bygninger og uteområder er begrenset.

I arbeidet med denne handlingsplanen er det lagt vekt på foreløpige resultater fra den eksterne evalueringen av ”Regjeringens handlingsplan for økt tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne. Plan for universell utforming på viktige samfunnsområder” (2005-2008). Evalueringen som gjennomføres av Norsk institutt for by- og regionforskning, viser at departementenes sektoransvar, bruk av stimuleringsmidler og utvikling av normer for tilgjengelighet og universell utforming har vært viktige bidrag til arbeidet med universell utforming.

Norske statusrapporter og internasjonale sammenlikninger indikerer at Norge er kommet langt i lovgivning på en rekke områder, og har implementert universell utforming relativt godt i offentlig forvaltning. Dette er sentrale kvaliteter for å løse de gjenstående utfordringene og et godt grunnlag for videre arbeidet. Regjeringen mener derfor det er mulig å nå visjonen om et universelt utformet samfunn innen 2025.

Utvikling av strategi og innhold i handlingsplanen har skjedd i samråd med relevante departementer og gjennom flere innspillsprosesser som har inkludert statsetater, regionale forvaltningsledd, forskningsinstitusjoner, Statens råd for likestilling av funksjonshemmede, kommunale og fylkeskommunale råd for personer med nedsatt funksjonsevne, interesseorganisasjoner og faglige organisasjoner.

2. Nasjonale mål og strategier for universell utforming og økt tilgjengelighet

2.1 Overordnede mål for planen

Handlingsplanen skal støtte opp under implementeringen av ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov, ny plan- og bygningslov og annen ny lovgivning som omhandler universell utforming. Handlingsplanen skal også bidra til å oppfylle Norges forpliktelser ved en ratifisering av FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne.

2.2 Tidsfastsatt gjennomføring av universell utforming fram mot 2025

Regjeringens visjon om at Norge skal være universelt utformet innen 2025 kan oppnås gjennom ulike virkemidler som tilpasses sektor og oppgave. Det brukes tidsfastsatte mål.

På noen områder, som innenfor IKT, er det lovfestede krav til når universell utforming skal være gjennomført. På andre områder fastsettes tidsfrister når regelverk for universell utforming iverksettes.

Det er et viktig prinsipp i regjeringens strategi at hovedløsningen i alle nyanskaffelser, nye bygninger og anlegg rettet mot allmennheten skal være universelt utformet, og at planer skal baseres på disse prinsippene. Dette sikres blant annet gjennom lovverk og retningslinjer og en effektiv oppfølging av disse.

På viktige områder, som eksisterende bygninger og uteområder, er både omfang og kostnader ved oppgradering til universell utforming usikre. I tillegg er ansvaret fordelt på en rekke ulike instanser og eiere. En undersøkelse fra Norsk institutt for by- og regionforskning viser at det vil innebære større kostnader å oppgradere eksisterende bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten. På bakgrunn av den store økonomiske belastningen knyttet til oppgradering til universell utforming av eksisterende bygninger, anlegg og uteområder, legges det til grunn en skrittvis og prioritert tilnærming. I plan- og bygningsloven er det tatt inn en hjemmel til å gi forskrifter om oppgradering til standard tilsvarende universell utforming. Over tid kan krav til eksisterende bygningskategorier fastsettes i egne forskrifter. De enkelte forskriftene vil fastsette fristen for gjennomføring av oppgraderingen.

Andre undersøkelser og analyser viser imidlertid at merkostnadene er begrensede dersom oppgradering til universell utforming skjer gjennom planmessig vedlikehold og utbedring. Regjeringen legger vekt på å utnytte disse mulighetene.

Tidsfastsatte mål

- Det kan med hjemmel i plan- og bygningsloven fastsettes forskrifter for oppgradering av kategorier av bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten innen gitte tidsfrister.
- Eksisterende bygg som forvaltes av Statsbygg oppgraderes suksessivt i henhold til Statsbyggs handlingsplan. Tiltaket pågår til kravene om universell utforming er innfridd i tråd med visjonen, dvs. innen utgangen av 2025.
- Relevante underliggende statlige etater skal utarbeide handlingsplaner for universell utforming innen 2011.
- Alle kommuner bør ha vedtatt kommuneplan med retningslinjer for universell utforming innen 2015.
- Universell utforming bør være et integrert prinsipp i alle regionale planer innen 2015.
- Alle fylker og 25 % av kommunene bør delta aktivt i nasjonalt utviklingsprosjekt med kommune og fylkesrettet satsing innen 2014.
- Alle kommuner bør ha deltatt aktivt i veiledning om ny plan- og bygningslov innen 2010.
- NSB har inngått kontrakt om leveranse av 50 nye togsett som tilfredsstiller kravene til universell utforming. Disse togsettene skal settes i drift i 2012.
- Eldre jernbanemateriell med levetid utover 2010/2011 vil bli oppgradert til så høyt tilgjengelighetsnivå som mulig.
- På riksvegnettet vil nærmere 100 knutepunkt og om lag 2000 av totalt 6500 holdeplasser bli oppgraderte til ønsket standard innen 2019.
- For Jernbanen vil det bli prioritert å oppnå tilgjengelighet på svært mange stasjoner og universell utforming av de mest trafikktonge knutepunktene. Vegvesen og Jernbaneverket skal i dialog med brukerorganisasjonene utarbeide konkrete handlingsplaner som fastsetter hvilke for holdeplasser og stasjoner som skal prioriteres og hvilke for tiltak som skal gjennomføres.
- All ny IKT rettet mot allmennheten skal være universelt utformet fra 2011.
- All eksisterende IKT rettet mot allmennheten skal være universelt utformet fra 2021.

God dokumentasjon som viser utvikling og effekt av ulike virkemidler, er viktig for å nå fastsatte mål om universell utforming. For å få et bedre grunnlag for å prioritere innsats fram mot 2025, utvikles det indikatorer for universell utforming innen sentrale områder. Datagrunnlaget for indikatorene innarbeides så langt som mulig i eksisterende registre som KOSTRA og Matrikkelen.

I tillegg legges det vekt på å skaffe til veie mer detaljert statistikk og datagrunnlag for presis planlegging på de enkelte sektorene. Statsbyggs registreringssystem og Vegdirektoratets holdeplassregister er eksempler på dette.

Flere konkrete delmål innenfor visjonen om universell utforming innen 2025, vil settes for flere områder etter hvert som det foreligger grunnlagsmateriale om status.

2.3 Strategi

2.3.1 En helhetlig og tverrsektoriell innsats

Handlingsplanen er sektorovergripende og inneholder både tverrsektorielle og sektorielle tiltak.

Samarbeid mellom ulike forvaltningsledd og nivåer er viktig. Handlingsplanen inneholder derfor et program for å støtte opp om kommunenes arbeid. Utviklingen av programmet har skjedd i dialog med Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) og bygger blant annet på erfaringer fra utviklingsprosjektet ”Universell utforming som kommunal strategi”, som ble gjennomført av Miljøverndepartementet sammen med 17 kommuner i perioden 2005-2008.

Fylkeskommuner og fylkesmannsembeter skal involveres sterkere med i det regionale og lokale arbeidet med universell utforming.

Styrke sektoransvarsprinsippet

Sektoransvarsprinsippet er en nødvendig og grunnleggende strategi for å nå hovedmålene i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne. Strategien innebærer at det er de vanlige instanser i samfunnet som skal gi og finansiere tilbud til personer med nedsatt funksjonsevne på lik linje med den øvrige befolkningen. Det er de samme instansene som, ved behov, skal supplere med særskilte ordninger dersom de ordinære ordningene ikke er tilstrekkelige.

Det enkelte departement gjennomgår sine ansvarsområder og gjør vurdering av behovet for ytterligere tidsfrister og konkrete tiltak. Relevante underliggende etater skal utarbeide handlingsplaner for universell utforming innen 2011. Arbeidet knyttes også til den aktivitetsplikt som er gjort gjeldende i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

Økt medvirkning og samarbeid

En effektiv og god gjennomføring av planen betinger nært samarbeid mellom de berørte departementene.

Det blir lagt vekt på nær dialog med Statens råd for likestilling av funksjonshemmede, interesseorganisasjonene for personer med nedsatt funksjonsevne og faglige organisasjoner.

Barne- og likestillingsdepartementet har forvaltningsansvaret for ”Lov om råd eller annen representasjonsordning i kommuner og fylkeskommuner for mennesker med nedsatt funksjonsevne m. m.”. Rådene har blant annet oppgaver i forhold til universell utforming og tilgjengelighet innenfor kommunens og fylkeskommunens virksomhet. I Regjeringens

handlingsplanen for universell utforming og tilgjengelighet legges det opp til å støtte rådernes arbeid, blant annet gjennom kompetansehevede tiltak.

Informasjon som departementet har innhentet fra fylkesmannsembetene i 2008 viser at 87 % av kommunene har opprettet råd eller annen representasjonsordning. Departementet har iverksatt tiltak for å oppnå full nasjonal dekning av råd for personer med nedsatt funksjonsevne.

Kommunenes interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) vil bli trukket med i drøfting av saker som angår kommunesektoren.

2.3.2 Bruk av rettslige virkemidler

Bruk av rettslige virkemidler inngår som en viktig del av den samlede strategien for å fremme universell utforming. Et nytt fundament er lagt gjennom ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov. Loven gir et rettslig vern mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne på alle samfunnsområder. Loven inneholder en diskrimineringsdel og en tilgjengelighetsdel, i tillegg til regler om aktivitetsplikt.

Plikten til universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er et minstekrav, og innføres samtidig som en rettslig standard. En rettslig standard er et begrep som tillegges rettslige konsekvenser, men der innholdet fastlegges på bakgrunn av normer,

Regjeringens handlingsplan for universell utforming og tilgjengelighet dekker tiltak på 16 departementers ansvarsområder. Sentrale tiltak for å oppnå universell utforming og likestilling for personer med nedsatt funksjonsevne er inkludert og mer utførlig beskrevet i handlingsplaner og strategier på de enkelte saksområdene.

Det gjelder blant annet:

- Nasjonal transportplan 2010-2019 (Samferdselsdepartementet),
- Nasjonal bærekraftstrategi (Finansdepartementet).
- Handlingsplan om arkitekturpolitikken (Kultur- og kirkedepartementet)
- Miljøhandlingsplan for bolig- og byggsektoren 2009-2012 (Kommunal- og regionaldepartementet)
- Handlingsplan for lokal luftkvalitet (Miljøverndepartementet)
- Strategi for astma/allergi (Helse- og omsorgsdepartementet).
- Ny handlingsplan for habilitering og rehabilitering (Helse- og omsorgsdepartementet).
- Regjeringens forbrukerpolitikk - Handlingsprogram 2008-2009 (Barne- og likestillingsdepartementet).
- Friluftsliv for funksjonshemmede (Direktoratet for naturforvaltning)
- Strategi for universell utforming i kulturminner (Riksantikvaren)
- Nordisk regionalpolitisk samarbeidsprogram 2009-2012 (Nordisk ministerråd/Miljøverndepartementet).

som vil kunne endres over tid, for eksempel i takt med den teknologiske utviklingen.

Plikten til universell utforming gjelder for offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten. Brudd på plikten er å anse som diskriminering med mindre plikten medfører en uforholdsmessig byrde. Ved en uforholdsmessighetsvurdering skal det legges vekt på tilretteleggingens effekt på å nedbygge funksjonshemmende barrierer, om virksomhetens alminnelige funksjon er av offentlig art, nødvendige kostnader ved tilretteleggingen, virksomhetens ressurser, sikkerhetsmessige hensyn og vernehensyn.

Likestilling og universell utforming er styrket i flere lovverk blant annet i ny plan- og bygningslov. Ytterligere styrking i eksisterende sektorlovgiving vurderes fortløpende. Regjeringen tar sikte på å fastsette rikspolitiske retningslinjer for universell utforming for kommunal planlegging.

2.3.3. Bruk av ikke rettslige virkemidler

Staten rår over betydelige virkemidler for å nå målet om at Norge skal være universelt utformet innen 2025. Regjeringen vil benytte seg av offentlig markedsrett, forvaltningsrett herunder etatsstyring og bevilgningsrett (blant annet gjennom årlige budsjetter) som sentrale virkemidler i handlingsplanen. Dette innebærer blant annet aktiv bruk av muligheter som ligger i regelverket for offentlige anskaffelser for å sikre universell utforming ved innkjøp, sikre at universell utforming blir ivaretatt innen alle deler av offentlig forvaltning, legge klare føringer for universell utforming i relevante offentlige bevilgninger og å utnytte og skjerpe de offentliges muligheter til å sikre universell utforming gjennom aktuelle godkjennings- og tilskottsordninger.

2.3.4 Nærmere om bruk av økonomiske virkemidler

Hovedprinsippet er at finansieringen skal skje innenfor de ordinære budsjetterammene og at universell utforming naturlig inkluderes i aktuelle satsinger på de ulike sektorene.

Regjeringen la 26. januar 2009 fram St. prp. nr. 37 (2008-2009) Om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid. Regjeringen foreslo i proposisjonen flere tiltak, blant annet i kommunesektoren, som vil fremme universell utforming. I tiltakspakken ligger det også øremerkede midler til universell utforming og tilgjengelighet på flere sektorer. Tiltakspakken er vedtatt av Stortinget.

Regjeringen la 13. mars 2009 fram stortingsmelding om nasjonal transportplan 2010 – 2019. I stortingsmeldingen er det satt av 4,47 milliarder kroner til universell utforming og tiltak for å forbedre tilgjengeligheten innenfor transportsektoren. Om lag 78 % er satt av til tiltak på jernbanenettet, mens 22 % er foreslått til tiltak på vegnettet. All ny infrastruktur skal for øvrig utformes etter prinsippet om universell utforming.

Det er avsatt 18,6 millioner kroner til oppfølging av denne handlingsplanen – St prp nr 1 (2008-2009). Disse midlene vil i stor grad blir styrt mot tverrsektorielle og høyt prioriterte tiltak som kompetanseheving, tiltak i kommunene og utvikling av indikatorer for universell utforming.

2.3.5 Fokus på fire prioriterte innsatsområder.

Regjeringen prioriterer fire innsatsområder i handlingsplanen for universell utforming og tilgjengelighet. Det er uteområder/planlegging, bygninger, transport og IKT. Økt sysselsetting for personer med nedsatt funksjonsevne er et gjennomgående hensyn for

Regjeringens finanspolitiske tiltakspakke for arbeid.

Regjeringen foreslo i proposisjonen en engangsbevilgning på 4 milliarder kroner som et øremerket tilskudd til kommunesektoren til vedlikehold, rehabilitering og oppgradering av kommunal infrastruktur. Tilskuddet fordeles med 3 200 millioner kroner på kommunene og 800 millioner kroner på fylkeskommunene (80/20 pst. fordeling) med et likt beløp per innbygger.

Tilskuddet skal nyttes til tiltak innen vedlikehold, rehabilitering og oppgradering av kommunal infrastruktur, herunder bygg. Utover alminnelige vedlikeholdstiltak og innhenting av vedlikeholdsetterslep, kan tilskuddet eksempelvis nyttes til inneklimate-, miljø- og energitiltak og til universell utforming av kommunale bygg.

Regjeringen la til grunn at alle nye bygg som iverksettes som følge av de foreslåtte tiltakene i proposisjonen (St. prp. nr. 37 (2008-2009)), herunder kommunale og fylkeskommunale bygg, skal legge vekt på universell utforming.

Regjeringen foreslo i proposisjonen å øke bevilgningen til drift og vedlikehold av jernbanenettet med 818 millioner kroner. Av dette legges det opp til å bruke 758 millioner kroner til økt vedlikehold av jernbanenettet. Vedlikeholdstiltakene vil gi bedre regularitet og punktlighet i togtrafikken. Videre vil tiltakene bedre sikkerheten, øke tilgjengeligheten og gi bedre publikumsinformasjon. Videre er det foreslått 483 millioner kroner til investeringer i linjen, hvorav 50 millioner kr til jernbanestasjoner og knutepunktutvikling for å bedre tilgjengeligheten på stasjoner og plattformer langs jernbanenettet.

Regjeringen har videre foreslått bevilget:

- 35 millioner kr for tilretteleggingstiltak i friluftsområder hvor tiltak for personer med nedsatt funksjonsevne (universell utforming) er prioritert.
- 25 millioner til Riksantikvaren for istandsetting og tilrettelegging av kulturminner med vekt på universell utforming.
- 20 millioner øremerket til i tilgjengelighetstiltak knyttet til Statsbyggs eiendomsmasse.
- 30 millioner kr til ombygging av asylmottak for blant annet å tilrettelegge for personer med nedsatt funksjonsevne.
- Ytterligere 75 millioner kr som et engangstilskudd til studentboligbygging i 2009, knyttet til miljø- og energifremmende tiltak og universell utforming.

Regjeringens finanspolitiske tiltakspakke for arbeid er vedtatt av Stortinget.

tiltakene i planen. Dette samsvarer med behovet som er angitt i statusrapporter på området og anbefalinger i innspillsfasen til handlingsplanen.

Innenfor disse områdene vil det bli foretatt prioriteringer i forhold til tidsfastsettelse for tiltakene. Dette gjelder blant annet hvilke bygningskategorier som skal oppgraderes og rekkefølgen i oppgradering av eksisterende bygningskategorier, anlegg og uteområder til universell utforming.

I tillegg ønsker regjeringen å synliggjøre noen tverrsektorielle perspektiver. Det gjelder kommunesatsingen, statens bruk av ikke-økonomiske virkemidler, kompetanseheving, indikatorutvikling og standarder, forbrukerperspektivet, offentlig kommunikasjonspolitikk, hensynet til barn og unge, forskning og utvikling og internasjonalt arbeid.

Innsatsen på de fire prioriterte innsatsområdene vil bidra til å gjøre det enklere for personer med nedsatt funksjonsevne å være yrkesaktive. Andre virkemidler enn universell utforming vil være viktige for å oppnå dette. Innen statlig personalpolitikk stilles krav om at minst en kvalifisert søker med nedsatt funksjonsevne innkalles til intervju. Fornyings- og administrasjonsdepartementet vil, i dialog med relevante kunnskaps- og interesseaktører, vurdere tiltak som kan øke rekrutteringen av personer med nedsatt funksjonsevne til statlige stillinger. Departementet vil også kartlegge praktiseringen av kvalifikasjonsprinsippet og sørge for at det bygges opp kompetanse i Direktoratet for forvaltning og IKT.

3. Tiltak på de fire prioriterte områdene

3.1 Bygg og anlegg

3.1.1 Mål

Et hovedmål i Regjeringens bolig- og bygningspolitikk er flere miljøvennlige og universelt utformede boliger og bygg på attraktive steder. Arbeidsmålet er å øke antall universelt utformede boliger, bygg og uteområder. I tråd med regjeringens visjonære mål bør alle bygg som lokaliserer statlig sivil virksomhet være universelt utformet. Dette gjelder publikumsarealene, arbeidsplasser og tilhørende uteområder.

Tidsfastsatte mål

- Det kan, med hjemmel i plan- og bygningsloven, fastsettes forskrifter for oppgradering av kategorier av bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten innen gitte tidsfrister.

- Eksisterende bygg som forvaltes av Statsbygg oppgraderes suksessivt i henhold til Statsbyggs handlingsplan. Tiltaket pågår til kravene om universell utforming er innfridd i tråd med visjonen, dvs. innen utgangen av 2025.

3.1.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak

Det finnes i dag begrenset nasjonal statistikk over tilgjengeligheten til utemiljø, bygninger og anlegg.

Folke- og bolig tellingen 2001 viste at av samtlige boliger er ca. 7 % både tilgjengelige og egnet som bolig for rullestolbrukere. Vel 22 % av bosatte som er 80 år eller eldre, bor i boliger som er tilgjengelige for rullestolbrukere.

For boliger finansiert gjennom Husbankens låne- og tilskuddsordninger foreligger det data om boligernes tilgjengelighetskvalitet. Mer enn halvparten av de 6216 boligene som fikk tilsagn om Husbankens *grunnlån* til oppføring eller utbedring i 2007, tilfredsstiller kravene til kvaliteter med hensyn til universell utforming.

Det er igangsatt tiltak for å bedre kunnskapen om tilgjengelighetstilstanden i bygninger og uteområder. Husbanken og Statens bygningstekniske etat deltar i arbeidet med utvikling av indikatorer for universell utforming for bygninger. Dette arbeidet vil på sikt kunne gi bedre statistisk oversikt over status for universell utforming av boliger, bygg og uteområder.

Videre stimuleres det til universell utforming i bolig- og bygningssektoren gjennom Husbankens økonomiske virkemidler, gjennom juridiske virkemidler i plan- og bygningsloven med forskrifter og gjennom systematisk informasjons- og kompetanseoppbygging blant sentrale aktører og forbrukere flest.

I ny plan- og bygningslov foreslås det innstramminger i utformingskravene til bygninger. Det stilles krav om universell utforming i nye tiltak, både til bygninger, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten. Et viktig element her er at det vil bli stilt krav om universell utforming av bygninger på arbeidsplasser. Dette vil øke muligheten for å kunne komme i jobb og fortsette å arbeide med nedsatt funksjonsevne.

Innstrammingen gjennomføres i de tekniske forskriftene til plan- og bygningsloven.

Denne handlingsplanen har en rekke tiltak som skal bidra til å støtte opp under implementeringen av den nye loven.

Forvaltningen av de statlige byggene er fordelt på mange departementer, men en stor del av den statlige eiendomsmassen i sivil sektor forvaltes av Statsbygg. Statsbygg er underlagt Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Totalt forvalter Statsbygg cirka 2,3 millioner m² bygningsareal fordelt på over 1500 eiendommer i Norge inkludert Svalbard, og omlag 115 i utlandet. Fra og med 1. januar 2009 økte eiendomsmassen med om lag 313 000 m² ved at fengelseieidommene under Kriminalomsorgen ble overført til Statsbygg.

I perioden 2004 - 2005 gjennomførte Statsbygg en omfattende registrering av tilgjengeligheten i publikumsbygg. Opplysningene er registrert i databasen "Bygg for alle", som også har en forvaltningsmodul og en publikumsmodul. 1,6 millioner m² og 577 bygninger er registrert i databasen, med rapport om utbedringstiltak, tilgjengelighet og billedmateriale.

Siden 2005 har Statsbygg avsatt en andel av vedlikeholdsmidlene til tiltak for universell utforming i eksisterende bygg. I de første årene ble om lag 2 % av vedlikeholdsmidlene benyttet til UU - tiltak. Etter 2007 er innsatsen styrket, i tråd med målsettingen i ny handlingsplan, og årlig nyttes nå minimum 6 % av vedlikeholdsmidlene til universell utformingstiltak. Totalt i perioden 2005 - 2008 er i underkant av 76 millioner kroner til brukt til universell utforming av byggene Statsbygg forvalter. Ved inngangen til 2009 er det gjenstående utbedringsbehovet anslått til om lag 400 millioner kroner. Utbedringsbehovet er basert på anbefalingene i Statens byggtekniske etat og Husbankens temaveiledning "Bygg for alle". Behovet må vurderes på nytt når revidert Plan- og bygningslov er vedtatt og nye forskrifter trer i kraft.

Kultur- og kirke departementet finansierer idrettsanlegg og anlegg for fysisk aktivitet gjennom spillemidlene. Tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne og universell utforming er innarbeidet i tildelingskriteriene for midler. Departementet vil videreutvikle og styrke dette arbeidet.

Eksisterende kirkebygg representerer en utfordring når det gjelder universell utforming. Det er kommunene og de kirkelige felle rådene som har det økonomiske ansvaret for bygging, drift og vedlikehold av kirker. Disse kan ikke instrueres av departementet. Gjennom rentekompensasjonsordningen for istandsetting av kirkebygg har staten lagt til rette for sikring og bevaring av kirkene. Universell utforming er et av tiltakene som omfattes av ordningen.

Skolebygninger eies og drives av kommuner, fylker og staten. Kunnskapsdepartementet har ansvaret for skolesektoren og har blant annet ansvaret for rentekompensasjonsordningen for skolebygg som blant annet kan brukes til universell

utforming. Pådriverenheten ved NTNU arbeider blant annet med å få fram og koordinere handlingsplaner for universell utforming ved i universiteter og høyskoler.

Det er 225 bygninger ved utenriksstasjonene. Utenriksdepartementet og Statsbygg har en sentral rolle ved nybygging og oppgradering.

Universell utforming er aktuelt for en del av forsvarets bygninger. Forsvarsbygg er byggherre og forvalter forsvarets bygninger. Pågående planer og tiltak i forhold til universell utforming videreføres.

Kravene til universell utforming vil bli ivaretatt for nye bygg innenfor justissektoren. Eksempler på nye prosjekter er Halden fengsel og Gulating lagmannsrett. Oppgradering av eksisterende fengsler i henhold til universell utforming inngår som en av flere faktorer i en plan for oppgradering av eksisterende fengsler. Det er utarbeidet en gjennomføringsplan for tilrettelegging for hørselshemmede i domstolene, denne planen vil videreføres.

Det er en betydelig bygningsmasse innen helsesektoren. For eksisterende bygninger og lokaler tas det initiativ for å sikre universell utforming. Helse- og omsorgsdepartementet har et overordnet ansvar for dette. Etter arbeids- og velferdsforvaltningsloven skal NAV -kontorene så langt som mulig utformes ut fra prinsippene om universell utforming. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil bidra til at fysisk utforming av NAV -kontorer tilfredsstiller kravene.

Det er 51 krisesenter, to voldtektssenter og 20 incestsenter i Norge. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har forvaltingsansvaret for statstilskuddet til krise-, voldtekts- og incestsentre. I rundskrivet som gir retningslinjer for statstilskudd til krisesentre og voldtektssentre er det presisert at krisesentrene må være tilrettelagt for alle aktuelle brukergrupper, herunder kvinner med nedsatt funksjonsevne.

3.1.3 Tiltak

Tiltak B1 Ny plan- og bygningslov med tilhørende nye forskrifter skal bidra til å sikre universell utforming i nye bygninger, anlegg og uteområder.

Tiltaket sikrer at universell utforming blir et gjennomgående hensyn i ny plan- og bygningslov gjennom ny formålsbestemmelse. Videre tydeliggjøres ansvaret for oppfølging av tilgjengelighetskravene i byggesaker. Kommunens tilsynsplikt for ivaretagelse av krav til tilgjengelighet i byggesaker tydeliggjøres også. Det innføres skjerpet krav til heis i nye arbeidsbygg og nye publikumsbygg rettet mot allmennheten og skjerpet krav til heis for nye flerbolighus.

Gjennomføring: Fra 2010

Ansvarlig: Kommunal og regionaldepartementet

Tiltak B2 Plan- og bygningsloven gir hjemmel til å fastsette forskrifter om oppgradering av eksisterende bygninger, anlegg og uteområder

Ny plan- og bygningslov har en bestemmelse som gir hjemmel til å innføre forskrifter om oppgradering av bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten. Over tid kan krav til eksisterende bygningskategorier fastsettes i egne forskrifter. Det legges til grunn en skrittvis og prioritert tilnærming.

Gjennomføring: De enkelte forskriftene vil fastsette fristen for oppgraderingen

Ansvarlig: Kommunal og regionaldepartementet

Tiltak B3 Informasjonsprogrammet universell utforming i byggsektoren

Statens bygningstekniske etat samarbeider med Husbanken om prosjektet Informasjonsprogrammet universell utforming i byggsektoren. Programmet vil målrette tiltak for kompetanseheving i byggenæringen om universell utforming.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kommunal - og regionaldepartementet

Tiltak B4 Etatsvise handlingsplaner for universell utforming i Statens bygningstekniske etat og Husbanken - styrket og utvidet innsats

Statens bygningstekniske etat vil gjennomføre målrettede tiltak mot kommune, byggenæring og folk flest for å øke kjennskap og kunnskap til universell utforming. Etaten vil initiere forskning og utvikling av tekniske løsninger og iverksette evaluering av ferdige bygg – også målt opp mot rettslige avgjørelser og erfaring fra oppfølging av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Etaten vil arbeide for å implementere universell utforming i de verktøy som utvikles, (blant annet Byggsøk), i de virkemidler etaten forvalter, gjennom prosjekter som etaten har ansvar for og i forhold til egen virksomhet.

Husbanken vil kunne tilby tilskudd til kompetanseheving i kommunene samt stimulere til universell utforming gjennom grunnlånet. Husbanken vil også presentere gode prosjekter og prosesser når det gjelder universell utforming.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kommunal og regionaldepartementet

Tiltak B5 Standarder og veiledere for idrettsanlegg og anlegg for fysisk aktivitet

Kultur- og kirkedepartementet vil legge universell utforming og tilgjengelighet til grunn for all utarbeidelse og oppdatering av veiledningsmateriell for idrettsanlegg. Det skal lages en ny veileder for tilgjengelighet og universell utforming og fysisk aktivitet. Veilederen utarbeides med grunnlag i ny plan- og bygningslov, ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov og tilgjengelighetskriterier for anlegg for idrett og fysisk aktivitet. Det vil bli utarbeidet nye standarder for idrettsanlegg med spesiell vekt på tilgjengelighet og universell utforming. Standardene utarbeides i samarbeid med Standard Norge.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kultur- og kirkedepartementet

Tiltak B6 Rentekompensasjonsordning for istandsetting av kirker

Rentekompensasjonsordningen ble innført i 2005 med formål å stimulere til sikring og bevaring av kirkene, kirkenes utsmykking og inventar. Ordningen administreres av Husbanken, og universell utforming og tilrettelegging er et av tiltakene som omfattes av ordningen. Investeringsrammen er utvidet med 800 millioner kroner i statsbudsjettet for 2009, og i regjeringens tiltakspakke er ordningen utvidet med ytterligere 400 millioner kroner. Samlet investeringsramme som man kan søke om rentekompensasjon fra, utgjør 1,2 milliarder kroner i 2009. Av landets vel 1620 kirker har i alt 376 kirker, fordelt på 184 kommuner, mottatt tilsagn om rentekompensasjon siden ordningen ble innført i 2005.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kultur- og kirke departementet

Tiltak B7 Universell utforming av skolebygninger

Tiltaket omfatter blant annet investeringsordning for skolebygg og svømmeanlegg. Rentekompensasjonsordning for rehabilitering og nybygging ble fornyet i budsjettet for 2009. Det tas sikte på en samlet investeringsramme på 15 milliarder kroner over åtte år. Investeringsrammen for 2009 er på 3 milliarder kroner.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Tiltak B8 Universell utforming av utenriksstasjonene.

Tiltaket omfatter blant annet føringer om at universell utforming legges til grunn ved nybygg og valg av lokaler for norske utenriksstasjoner. Det skal i tillegg utarbeides handlingsplan for universell utforming av utenriksstasjonene.

Det foreligger en enkel statusoversikt for universell utforming ved utenriksstasjonene. En kartlegging av universell utforming standard ved alle bygningene med tilhørende uteområder vil bli gjennomført innen første halvår 2009. Fremdriftplan for utbedring til universell utforming utvikles deretter.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Utenriksdepartementet

Tiltak B9 Universell utforming av forsvarets bygninger

Det skal være bevissthet i forhold til universell utforming ved planlegging og gjennomføring av Forsvarets byggeprosjekter. Forsvarsbygg skal derfor vurdere universell utforming i forbindelse med alle nye byggeprosjekter.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Forsvarsdepartementet

Tiltak B10 Universell utforming av fengsler og rettsbygninger.

Tiltaket innebærer at kravene om universell utforming vil bli ivaretatt for nye bygg innenfor justissektoren. Kravene om universell utforming vil også inngå i en plan for

oppgradering av eksisterende fengsler. Plan for utbedring av rettssaler for hørselshemmede i domstolene videreføres.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Justisdepartementet

Tiltak B11 Universell utforming av bygninger i helsetjenesten og sosialtjenesten.

Helse- og omsorgsdepartementet vil ta initiativ til at regionale helseforetak lager planer for universell utforming. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil følge opp plikten til universell utforming av NAV - kontorene.

Gjennomføring: Fra 2010

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Tiltak B12 Universell utforming av nye statlige formålsbygg

Tiltaket innebærer at de utbyggingsansvarlige departementene ivaretar at kravene til universell utforming, i henhold til ny teknisk forskrift til endret Plan- og bygningslov (byggesaksdelen), blir innfridd i nye bygg. Som byggherre tildeles Statsbygg en aktiv rolle som fagorgan og pådriver for at UU - krav blir innfridd i plan- og byggeprosessen.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: De utbyggingsansvarlige departementene og Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Tiltak B13 Universell utforming av eksisterende bygg som forvaltes av Statsbygg

Eksisterende bygg oppgraderes suksessivt i henhold til Statsbyggs handlingsplan.

Statsbygg avsetter årlig et beløp til universell utforming - tiltak. Tiltaket pågår til kravene om universell utforming er innfridd i tråd med visjonen, dvs. innen utgangen av 2025.

Gjennomføring: Videreføring av tiltak fra 2005

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Tiltak B14 Universell utforming av bygg som leies av statlige virksomheter

Når statlige sivile virksomheter inngår leiekontrakter for lokalisering i private bygg, eller reforhandler eksisterende kontrakter, bør det sikres i kontrakten at bygget blir oppgradert i henhold til uu-krav innen 2025. Etter § 9 i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, er det leietaker som er ansvarlig for at lokalene er universelt utformet. Den statlige leietakeren bør sørge for at manglene blir kartlagt og utbedret. Departementene har det overordnede ansvaret for at kartlegging og gjennomføring av universell utforming innenfor sine virksomhetsområder.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Alle departementer

Tiltak B15 Kulturminner og universell utforming

Tiltaket omfatter tilrettelegging av kulturminner og kulturmiljøer i tilknytning til Riksantikvarens bevaringsprogrammer og utvikling av gode løsninger på universell utforming i forbindelse med kulturminner og kulturmiljøer.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Miljøverndepartementet

Tiltak B16 Krisesentre, voldtekssentre og incestsentre

For å nå målet om å gjøre krisesentrene tilgjengelige og tilpasset alle brukere, har Bufdir i samarbeid med Husbanken vendt seg til krisesentrene for å stimulere til økt bruk av Husbankens låneordninger for å bedre tilgjengeligheten. Også i rundskrivet med retningslinjer for statstilskudd til incestsentrene er det presisert at sentrene skal være gode tilbud også for brukere med særlige behov, herunder at sentrene skal være tilgjengelige for personer med nedsatt funksjonsevne.

Gjennomføring: Løpende

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

3.2 Planlegging og uteområder

3.2.1 Mål

Universell utforming inngår som et overordnet arbeidsmål i Miljøverndepartementets virksomhet og skal innarbeides i statens planpolitiske føringer. De hensyn som følger av ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov inkluderes. Kommunene bør arbeide for at alle kommunesentra i Norge blir universelt utformet og at alle kommuner har friluftsområder for allmenn bruk som er universelt utformet.

Tidsfastsatte mål

- Alle kommuner bør ha vedtatt kommuneplan med retningslinjer for universell utforming innen 2015.
- Universell utforming bør være et integrert prinsipp i alle regionale planer innen 2015.
- Alle fylker og 25 % av kommunene bør delta aktivt i nasjonalt utviklingsprosjekt med kommune og fylkesrettet satsing innen 2014.
- Alle kommuner bør ha deltatt aktivt i veiledning om ny plan- og bygningslov innen 2010.

3.2.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak

Miljøverndepartementet koordinerte 2005 – 2008 Regjeringens handlingsplan for økt tilgjengelighet gjennom universell utforming i samhandlingen med departementene og mange andre instanser. Det ble etablert et program med 17 kommuner med geografisk spredning.

Disse pilotkommunene er blitt foregangskommuner for universell utforming i Norge. Erfaringene er nedfelt i rapport T-1472 "Universell utforming som kommunal strategi". I ny handlingsplan settes det i gang en ny generasjon pilotprogram rettet mot det regionale nivået med fylkesmenn og fylkeskommuner som aktører. Tidligere pilotkommuner vil bli trukket inn som ressurskommuner. Denne satsingen blir en viktig del av arbeidet for å gjøre Norge universelt utformet innen 2025 i samsvar med regjeringens visjon.

Kommuneprogrammet skal utdype at universell utforming er inkludert i ny plan- og bygningslov som strategi for å bidra til å gjøre samfunnet tilgjengelig for alle og unngå diskriminering. Universell utforming skal ligge til grunn for all planlegging. "Uteområder" betegner mange arealformål som alle defineres nærmere i planleggingsbestemmelsene i loven. Planleggingen vil dermed fremme utforming og tilrettelegging av fysiske forhold som gir like muligheter til samfunnsdeltakelse. Dette innebærer en innovativ tilnærming til planlegging og utforming og en ambisjon om stadig å finne bedre og mer inkluderende løsninger.

Nedbygging av funksjonshemmende barrierer skal i størst mulig grad løses gjennom ordinære, generelle tiltak som inngår i planleggingen. Både i kommuneplaner og reguleringsplaner skal universell utforming operasjonaliseres.

Bestemmelser og retningslinjer om universell utforming av utearealer kan knyttes til alle underformål til arealformålene "Bebyggelse og anlegg", "Grønnstruktur" og "Samferdselsanlegg og teknisk infrastruktur". Alle utearealer, det være seg til opphold eller ferdsel, skal planlegges slik at arealene er tilgjengelige for alle og med universelt utformede oppholds- og aktivitetsområder. Dette gjelder både nye områder og ved omforming av eksisterende.

Planleggingen ivaretas av kommuner, fylkeskommuner og private aktører og har virkning for utforming av uteområder og det enkelte byggetiltak. Resultatene avhenger derfor av at mange parter samarbeider. Erfaringer som vinnes i forvaltningen av diskriminerings- og likestillingsloven inkluderes i disse sammenhengene.

Miljøverndepartementet vil konkretisere sitt sektoransvar for universell utforming også på feltene som omhandler kulturminnevern, friluftsliv, luftforurensing og stedfestet informasjon gjennom enkelttiltak og programmer. Offentlige etater, kommunene og

regionene vil bli involvert og veiledet i deres arbeid med universell utforming. Kommunesentraene omfatter bygninger, virksomheter og uteområder som skal være allment tilgjengelige gjennom sin funksjon av offentlig eller privat karakter. Her forutsettes det en samordning med tiltak på andre departementers områder.

3.2.3 Tiltak

Tiltak P1 Styrke universell utforming i kommunal og regional planlegging.

Dette vil skje gjennom veiledning og kompetansetiltak i forbindelse med innføring av ny plan- og bygningslov. Det etableres et program med fokus på universell utforming i kommunesentraene.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Miljøverndepartementet

Tiltak P2 Geografisk informasjonssystem for innhenting og presentasjon av data om universell utforming

Tiltaket omfatter utvikling av geografiske informasjonssystemer for universell utforming som inkluderer kartlegging og innsamling av tilgjengelighetsdata for bygninger og uteområder. Systemene skal brukes til å måle status og utvikling av universell utforming på nasjonalt nivå, kommunenivå og på brukernivå.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Miljøverndepartementet

Tiltak P3 Friluftsområder og lokal luftkvalitet

Tiltaket omfatter oppfølging av mål og tiltak i rapporten "Friluftsliv for funksjonshemmede" som er utarbeidet av Direktoratet for naturforvaltning. Dette inkluderer universell utforming i forvaltning av statlig sikrede friluftsområder og i tilskottsordninger til friluftslivsformål. Tiltaket omfatter også utarbeidelse av handlingsplan for lokal luftkvalitet som tar hensyn til personer med astma/allergi.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Miljøverndepartementet

Tiltak P4 Universell utforming i områdeutviklingsprosjekter

Husbanken skal ha fokus på universell utforming i områdeutviklingsprosjekter som virksomheten er involvert i.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kommunal og regionaldepartementet

Tiltak P5 Helse i plan

Tiltaket omfatter innovasjon og metodeutvikling. Verktøyet er plan- og bygningsloven og kommuneplanen, og metodene som utvikles dreier seg om hvordan ulike folkehelseformål, herunder universell utforming, kan realiseres gjennom forankring i kommuneplanens samfunnsdel, arealdel og temaplaner. Organisering og samarbeid, politisk forankring, kompetansebygging og informasjonsspredning inngår også som virkemidler i denne sammenhengen. Satsingen *Helse i plan* som drives av Helsedirektoratet, vil videreføres.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet

3.3 Transport

3.3.1 Mål

Det overordnede målet er et universelt utformet transportsystem. Et transportsystem som så langt som mulig er brukbart for alle mennesker, uten behov for tilpassning eller spesiell tilrettelegging.

For planperioden er etappemålet at kollektivtransportsystemet skal bli mer universelt utformet. Det finnes ingen samlet tilstandsvurdering av det norske kollektivtransportnettet. I utgangspunktet må man anta at det er behov for oppgradering til universell utforming på alle holdeplasser og stasjoner i kollektivtransportnettet, samt på ferjekaiene. I tillegg til selve holdeplassen eller stasjonen er det viktig at atkomsten til kollektivsystemet også er universelt utformet. Dette innebærer behov for målrettet innsats over lang tid. Måloppnåelse i forhold til regjeringens visjon om universell utforming innen 2025, må vurderes ved rulleringen av planen.

Tidsfastsatte mål

- NSB har inngått kontrakt om leveranse av 50 nye togsett som tilfredsstiller kravene til universell utforming. Disse togsettene skal settes i drift i 2012.
- Eldre togmateriell med levetid utover 2010/2011 vil bli oppgradert til så høyt tilgjengelighetsnivå som mulig.
- Forskrift om universell utforming av rullende materiell med jernbane, herunder sporvei, tunnelbane og forstadsbane vil bli fastsatt i løpet av 2009.
- Rutegående bybusser som er registrert etter 2004 skal være universelt utformet.
- Det tas sikte på at forskrift om universell utforming av forstads- og ekspressbusser (motorvogn i løyvepliktig transport) m v vil bli fastsatt i løpet av 2009.
- Transportetatene skal utvikle rutiner for inspeksjon av universell utforming i anlegg under planlegging og for ferdige anlegg.
- På riksvegnettet vil nærmere 100 knutepunkt og om lag 1500 - 2000 av totalt 6500 holdeplasser bli oppgraderte til ønsket standard innen 2019.

- Statens vegvesen og Jernbaneverket vil i 2009 utarbeide handlingsprogram til Nasjonal transportplan 2010-2019. Her vil regjeringens tiltak i arbeidet mot et universelt utformet kollektivtransportsystem bli konkretisert.

Både gjennom lov- og avtaleverk og gjennom fysiske tiltak finansiert over statsbudsjettet vil regjeringen bidra til at kollektivtransportsystemet blir mer universelt utformet.

3.3.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak

Reisekjeden

Et tilgjengelig transportsystem forutsetter tilgjengelighet i alle ledd av reisekjeden.

Reisekjeden omfatter informasjon om transportalternativer, reisen til/fra, og eventuelle opphold på stasjoner og holdeplasser. I tillegg kommer tilgjengelighet til selve transportmidlet. Brudd i reisekjeden betyr at ett eller flere element i reisekjeden ikke er tilgjengelig. Når deler av en reise er utilgjengelig, kan hele reisen framstå som utilgjengelig.

I kollektivtransporten har reisekjeden mange ledd, mange aktører og spredte ansvarsforhold. For å sikre at hele reisekjeden blir ivaretatt må de ulike aktørenes innsats koordineres.

Ansvar og koordinering

Ansvarsdelingen på kollektivområdet stiller store krav til samarbeid mellom aktørene. For å sikre at hele reisekjeden blir ivaretatt må aktørenes innsats koordineres. Statens vegvesen vil være en pådriver i dette koordineringsarbeidet regionalt. Det skal ta initiativ til felles prosjekter og tiltakspakker i samarbeid med Jernbaneverket, fylkeskommuner, regioner og kommuner. Prioritering av midlene til fellesprosjektene vil skje i nært samarbeid med lokale myndigheter.

Samferdselsdepartementet vil prioritere tiltak som bidrar til at hele reisekjeder i byområdene kan forbedres.

Som et element i departementets arbeid med bedre tilgjengelighet til kollektivtilbudet har det årlig siden 2006 blitt bevilget om lag 50 millioner kr til en egen tilskuddsordning der fylkeskommuner og kommuner kan søke om midler til tiltak som støtter opp om statlige tilgjengelighetstiltak innenfor eget ansvarsområde. Formålet med ordningen er å bidra til raskere og bedre koordinert innsats fra alle aktører. Det tas sikte på at ordningen videreføres i planperioden.

Transportmidler

Rutegående bybusser som er registrert etter 2004 må oppfylle krav om tilgjengelighet til buss for funksjonshemmede. Kravene er spesielt rettet inn mot bevegelseshemmedes behov, men det stilles også krav til utstyr og tekniske løsninger. Det tas sikte på at forskrift om universell utforming av forstads- og ekspressbusser (motorvogn i løyvepliktig transport) m v vil bli fastsatt i løpet av 2009.

NSB har i dag totalt om lag 15 forskjellige hovedtyper eller varianter av hovedtyper av togmateriell i drift. Den største fornyelsen vil skje gjennom anskaffelsen av nytt materiell. NSB har inngått kontrakt om leveranse av 50 nye togsett for leveranse fra 2012, som skal tilfredsstillende kravene til universell utforming. Det nye togmateriellet som NSB AS har bestilt vil bli utstyrt med et lite stigtrinn som skyves ut for å avhjelpe den horisontale avstanden.

Eldre togmateriell med levetid utover 2010/2011 vil bli oppgradert til så høyt tilgjengelighetsnivå som mulig.

Kravene til de nye togsettene er utarbeidet i samarbeid med de funksjonshemmedes brukerorganisasjoner. De samme kravene er innarbeidet i forslag til ny forskrift til jernbaneloven. Forskriften skal gjelde all personbefordring med jernbane i Norge, herunder sporvei, tunnel- og forstadsbane. Det tas sikte på å fastsette forskrift om dette i løpet av 2009.

Krav til tilgjengelighet og tilrettelegging for bevegelseshemmede på skip ble gjennomført i 2004. Sjøfartsdirektoratet har i tillegg fastsatt forskrift vedrørende krav om universell utforming på passasjerskip i innenriksfart som gjelder atkomst til skip, kommunikasjon og meldinger, alarmsystemer, samt bevegelse innen skipet.

Krav om tilgjengelighet i riksvegferjesamband vil bli innført fortløpende etter hvert som de enkelte sambandene lyses ut på anbud. Nye fartøy som settes inn i anbudssamband skal være universelt utformet. For eksisterende fartøy som settes inn i anbudssamband, stilles det krav om visse tilpasninger av materiellet. Statens vegvesen arbeider også med å stille krav til universell utforming av eksisterende fartøy så langt det er teknisk og økonomisk mulig.

Jernbane

Det er omlag 360 jernbanestasjoner med persontrafikk i bruk i Norge i dag. Stasjoner og holdeplasser, publikumsarealer og fasiliteter på jernbanestasjonene har varierende standard og tilstand. Mange eldre stasjoner har for korte, for lave eller for smale plattformer. For bevegelseshemmede er spesielt ulike plattformhøyde på holdeplassene og ulike avstander fra plattform til tog en stor hindring. Det vil kreve betydelige investeringer i infrastrukturen for å oppnå tilfredsstillende tilgjengelighet i persontrafikken.

Jernbaneverket har på oppdrag fra Samferdselsdepartementet utarbeidet en langsiktig plan for utvikling av jernbanen med sikte på å oppnå universell utforming. Denne innebærer at prinsippene om universell utforming skal legges til grunn ved planlegging, prosjektering og bygging av ny stasjonsinfrastruktur. For oppgradering av eksisterende stasjoner legges det i Jernbaneverkets plan opp til en langsiktig innsats hvor man først tar sikte på å oppgradere til tilgjengelighet for alle (minst en atkomstvei til plattformen er tilgjengelig), deretter oppgradere til full universell utforming. Innsatsen vil primært bli satt inn der hvor tiltakene når fram til flest mulig reisende og nytten derfor er størst.

Utviklingen mot et universelt utformet togtilbud er blant annet avhengig av samspillet mellom plattformhøyde og høyden på innvendig toggulv. Jernbaneverket og NSB har i fellesskap kommet fram til en standard for plattformhøyder, slik at NSB har kunnet legge den til grunn ved bestillingen av nytt materiell i 2008. Gevinsten av å foreta heving av plattformene til 76 cm høyde følger derfor innfasingen av de nye togsettene.

Veg

Oppgradering av knutepunkter, terminaler, holdeplasser og stoppesteder er vegholders ansvar. Omlag 6 500 holdeplassene på stamvegnettet eies av staten mens 60 000 stoppesteder og holdeplasser ligger på veger eiet av fylkeskommuner og kommuner. For 2008 budsjetterte Statens vegvesen med om lag 100 millioner kr til utbedringer av holdeplasser langs riksvegnettet. Det tas sikte på å videreføre dette nivået. Beslutning om og finansiering av opprustning av disse holdeplassene må fattes og finansieres av kommuner og fylkeskommuner.

Lufthavner

Avinor har utarbeidet en kvalitetsplan for hele flyreisen. Denne angir behov og tiltak på lufthavnene. Kravene til universell utforming gjelder så vel nyanlegg som ved ombygging av eksisterende anlegg. Tilgjengeligheten er i dag etter Avinor sin vurdering tilfredsstillende på de fleste av Avinor sine lufthavner. Imidlertid er det fortsatt utfordringer på flere lufthavner, knyttet til de ulike elementene i reisekjeden fra ankomst til lufthavnen til ombordstigning.

Havner

De offentlige havnene har i dag i hovedsak et servicetilbud som er tilpasset de fleste brukergrupper. Utformingen av passasjerterminaler i havner reguleres av plan- og bygningsloven. Krav til universell utforming til nyanlegg og endringer i eksisterende kan dermed prioriteres i kommunal planlegging.

Tilrettelagt transport

Som en del av kollektivtransporttilbudet har fylkeskommunene ansvaret for tilrettelagt transport for funksjonshemmede (TT-ordningen). Samferdselsdepartementet har gitt

veiledende retningslinjer. Tilbudet gjelder for personer som ikke kan benytte ordinær kollektivtransport. Det er store variasjoner i fylkenes tilbud. Dette reflekterer ulike politiske prioriteringer, forskjeller i kollektivtilbud og ulike geografiske forhold.

Regjeringen har etablert prøveprosjekter i flere fylker der det foretas en utbygging av bestillingstransporten, det vil si etterspørselstyrt kollektivtransport, hvor individuelle transporter samordnes. Samtidig gjøres det tilpasninger i regelverket for TT-ordningen slik at flest mulig av dagens TT-brukere kan benytte den ordinære kollektivtransporten, herunder bestillingstransport og serviceruter som er åpne for alle. Regjeringen vil vurdere om det er hensiktsmessig å supplere en slik ordning med forsøk med særskilte tiltak rettet mot yngre og aktive TT-brukere.

Passasjerers rettigheter

Samferdselsdepartementet vedtok i 2008 ny forskrift etter luftfartsloven om funksjonshemmedes og bevegelseshemmedes rettigheter i forbindelse med lufttransport. Målsettingen med er å sikre rettighetene til passasjerer innen luftfarten slik at ingen skal kunne nektes å fly på grunn av sin reduserte mobilitet eller funksjonshemming. Samferdselsdepartementet har videre fastsatt en nasjonal minstestandard for assistansetjeneste på alle norske lufthavner, utarbeidet i samarbeid med representanter for brukerorganisasjonene.

Det tas sikte på å etablere tilsvarende bestemmelser om passasjerers rettigheter og plikter på jernbanen, blant annet krav om tilgang til assistanse og erstatning for tap og skade på hjelpemidler for personer med nedsatt funksjonsevne.

3.3.3 Tiltak

Tiltak T1 Integre universell utforming i planverket

Universell utforming skal bli en integrert del av alle planer for oppgradering og bygging av infrastruktur som planlegges og bygges i Statens vegvesens, Avinors og Jernbaneverkets regi. Funksjonshemmedes organisasjoner er høringsinstans i utbyggingsprosjekter med publikumsareal.

Etatene skal i perioden utvikle rutiner for å sikre at dette hensynet ivaretas.

Videre skal etatene utvikle rutiner for inspeksjon av universell utforming i anlegg under planlegging og for ferdige anlegg.

Gjennomføring: Løpende

Ansvarlig: Samferdselsdepartementet

Tiltak T2 Informasjon

Informasjon på stasjoner, holdeplasser og i knutepunkter skal få økt fokus. Lett tilgjengelig, korrekt og utvetydning informasjon om toggangen er viktig, særlig i avvikssituasjoner. Informasjonen skal gis på en slik måte at den kan oppfattes uansett type funksjonshemming, dvs. den skal tilfredsstillere kravene til universell utforming.

Utvikling og etablering av en nasjonal reiseplanlegger, som gir muligheten til å kunne planlegge en reise med god nok kunnskap om tilgjengelighetsforholdene i alle ledd i reisekjeden er et viktig tiltak det vil bli arbeidet med.

Gjennomføring: Løpende

Ansvarlig: Samferdselsdepartementet

Tiltak T3 Statlige kjøp av persontransporttjenester med tog

NSB har inngått kontrakt om leveranse av 50 nye togsett som tilfredsstiller kravene til universell utforming. De nye togsettene skal settes i drift i 2012. Materiellet blir utstyrt med teleslynge og informasjonsutstyr for blinde og svaksynte. Kravene er utarbeidet i samarbeid med de funksjonshemmedes organisasjoner. Eldre togmateriell med levetid utover 2010/2011 vil bli oppgradert til så høyt tilgjengelighetsnivå som mulig.

Gjennomføring: Løpende

Ansvarlig: Samferdselsdepartementet

Tiltak T4 Utvikling av transporttilbudet for personer med nedsatt funksjonsevne - bestillingstransport og TT-ordningen

Det er etablert prøveprosjekter i flere fylker der det foretas en utbygging av bestillingstransporten, det vil si etterspørselstyrt kollektivtransport, hvor individuelle transporter samordnes. Samtidig gjøres det tilpasninger i regelverket for TT-ordningen slik at flest mulig av dagens TT-brukere kan benytte den ordinære kollektivtransporten, herunder bestillingstransport og serviceruter som er åpne for alle. Det ble til sammen fordelt 10,85 millioner kr. for 2009. Foreløpig er planen at forsøkene skal pågå i tre år. Forsøkene vil så bli evaluert før det tas stilling til eventuell videre oppfølging.

Gjennomføring: 2009- 2011

Ansvarlig: Samferdselsdepartementet

Tiltak T5 Den sammenhengendereisekjeden – ansvar, koordinering

For å sikre at hele reisekjeden blir ivaretatt må de ulike aktørenes innsats koordineres. Statens vegvesen vil være en pådriver i dette koordineringsarbeidet regionalt, og vil ta initiativ til felles prosjekter og tiltakspakker i samarbeid med Jernbaneverket, fylkeskommuner, regioner og kommuner.

Samferdselsdepartementet vil prioritere tiltak som bidrar til lokale avtaler som sikrer at hele reisekjeder i byområdene kan forbedres.

Det tas sikte på å videreføre tilskuddsordningen der fylkeskommuner og kommuner kan søke om midler til tiltak som støtter opp om statlige tilgjengelighetstiltak innenfor eget ansvarsområde.

Gjennomføring: Løpende

Ansvarlig: Samferdselsdepartementet

3.4 IKT

3.4.1 Hovedmål

Regjeringens hovedmål for IKT - politikken generelt er et informasjonssamfunn for alle, jfr. St meld nr. 17 (2006-2007). Norge er blant de fremste landene i verden når det gjelder tilgang til og bruk av IKT. Når store deler av samfunnet er rettet mot digitale løsninger bidrar dette til at konsekvensene ved å stå utenfor blir større, særlig gjelder dette eldre og funksjonshemmede.

Tidsfaste mål

- All ny IKT rettet mot allmennheten skal være universelt utformet fra 2011.
- All eksisterende IKT rettet mot allmennheten skal være universelt utformet innen 2021.

3.4.2 Strategier, gjennomførte og pågående tiltak

Som oppfølging av St meld nr. 17 (2006-2007) "Eit informasjonssamfunn for alle", ble krav til universell utforming av IKT innlemmet i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, og vedtatt i Stortinget i 2008. Fornyings- og administrasjonsdepartementet har fra første kvartal 2009 sett nærmere på spørsmålet om hvilke løsninger som skal omfattes og hvem som har ansvaret for de ulike løsningene. I tillegg er det nødvendig å avklare hvilke virkemidler som skal være på plass når loven trer i kraft og avklare organisering og ansvar tilknyttet tilsyn, håndheving og klager etc. Videre vil det bli utarbeidet informasjonsmateriell og avholdt informasjonsmøter og lignende.

Loven trer i kraft 1. juli 2011 for ny IKT og 1. januar 2021 for eksisterende IKT. Ettersom kravene vil måtte foreligge ett år før ikrafttredelse, må standarder/ retningslinjer for de sentrale IKT - løsningene være etablert før 1. juli 2010. Det betyr at forskrift og underlag til forskriften må foreligge innen samme frist. Når det gjelder hvilke IKT - løsninger som skal omfattes gjelder det først og fremst nye IKT- løsninger som underbygger virksomhetens alminnelige funksjoner, og som også er hovedløsninger rettet mot eller stillet til rådighet for allmennheten. Det skal også igangsettes arbeid med indikatorer.

Fornyings- og administrasjons- departementet bevilget støtte til sertifiserende opplæring innen universell utforming for IKT i 2008. Gjennom deltakelse i EUs Competitiveness and

Innovation Programme 2007-2013 har departementet bidratt til arbeidet med internasjonal standardisering for universell utforming. I dette arbeidet planlegges utforming av brede europeiske standarder for universelt utformet IKT som kan kobles til innkjøpskrav og annet lovverk gjennom vanlige nasjonale standardiseringsorganer.

Direktoratet for forvaltningsutvikling og IKT (DIFI) er pådriver for økt kvalitet og tilgjengelighet på informasjons- og tjenestetilbudet på Internett. Direktoratet skal videre bidra til at offentlig informasjon og tjenester på Internett blir bedre og lettere tilgjengelig for innbyggerne.

DIFI arbeider med kvalitetsmerking av offentlige nettsider (statlige og kommunale) med tanke på tilgjengelighet og kvalitet. Om lag 700 offentlige nettsted er årlig vurderte etter 36 kriterier innenfor områdene tilgjengelighet, brukskvalitet og innhold. Vurderingene måler status og setter fokus på problemstillinger og områder som offentlige forvaltningsorgan og nettsteder har et særlig ansvar for å følge opp. Resultatet av kvalitetsvurderingene blir presentert på nettstedet Norge.no og den enkelte nettsiden får tildelt stjerner etter totalt oppnådd poengsum på nettstedet. Resultatet fra 2008 viser at det er en framgang sammenlignet med året før.

IT Funk er en tverrgående satsning knyttet til personer med nedsatt funksjonsevne, universell utforming og ny teknologi. Satsingen er tilknyttet Norges forskningsråd og finansieres med blant annet med 5,6 millioner kroner årlig av Barne- og likestillingsdepartementet. Målet med satsningen har vært å bidra til økt tilgjengelighet til informasjons- og kommunikasjonsteknologi for personer med nedsatt funksjonsevne ved at IKT-baserte produkter og tjenester som introduseres i det allmenne markedet skal kunne brukes av alle. Gjennom flere år har satsningen utviklet en unik arbeidsmodell med et tett samarbeid mellom næringsliv, FoU-miljøer, brukerorganisasjoner og offentlige instanser. IT Funk ble fra og med 2007 videreført i seks nye år.

3.4.3 Tiltak

Tiltak IK1 Hovedprosjekt for å avklare universell utforming innen IKT.

Tiltaket omfatter kartlegging av hva som skal anskaffes, hvem som har ansvaret, organisering av tilsyn, utarbeidelse av forskrift, informasjonsmateriell mv. Tiltaket er knyttet opp mot diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Det er avsatt 5,5 millioner kroner til gjennomføring av tiltaket.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Tiltak IKT2 Universell utforming på internett.

Det nyopprettede direktoratet DIFI skal være pådriver for økt kvalitet og tilgjengelighet på informasjons og tjenestetilbudet på internett.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Tiltak IKT3 Evaluering av digitale læringsplattformer

Sikre at digitale læringsplattformer i skoleverkt ivaretar behovene for brukere med nedsatt funksjonsevne.

Gjennomføring: 2009

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Tiltak IKT4 Styrket tilrettelegging for døve og hørselshemmede i TV og på kino.

Det vil bli vurdert om det bør stilles generelle krav om teksting og tegnspråktolkning på fjernsynsområdet mv. . Tilskudd til testing av norske filmer på kino for hørselshemmede er overtatt av FILM&KINO fra og med 2009. I løpet av de nærmeste årene vil digitaliseringen av kinoene føre til at den fysiske tekstingen blir langt rimeligere og distribusjonen av tekstede filmer blir enklere. I den digitale framtid vil det bli vurdert om kopier av norske filmer som får produksjonstilskudd skal inkludere mulighet for visning med tekst.

Prosessen med overgangen til digital kino vil skje i perioden 2009 - 2014. Det vurderes krav om teksting av alle norske filmer i produksjonstilskuddet.

Gjennomføring: 2009-2014

Ansvarlig: Kultur- og kirke departementet

Tiltak IKT5 Utvikling av teknologi for talegjenkjenning

Muligheten for utvikling av teknologi for talegjenkjenning på norsk er under utredning.

Gjennomføring: 2009-2013

Ansvarlig: Kultur- og kirke departementet

3.5 Sektorovergripende tiltak

De prioriterte satsingsområdene i handlingsplanen for universell utforming og tilgjengelighet er omfattende. Særlig viktig er kommunesektoren. Samtidig foreligger flere fellestrekk. En rekke tverrgående satsinger og supplerende tema inngår derfor i handlingsplanen. Det gjelder blant annet utarbeidelse av indikatorer og standarder, statlig kommunikasjonspolitikk, hensynet til barn og unge og forskning og utredning.

3.5.1 Kommunesatsing

Kommunenes styring og arbeid er avgjørende for utvikling og gjennomføring av universell utforming. Det gjelder alle de prioriterte områdene i handlingsplanen. Landets 430 kommuner har avgjørende innflytelse på utforming av bygninger, uteområder og er viktige aktører for persontransport, tilrettelegging av IKT og arbeidsplasser.

Det legges derfor stor vekt på å tilrettelegge et godt regelverk som kommunene kan anvende for å oppnå universell utforming på de ulike sektorene. I tillegg gjennomføres omfattende programmer og tiltak for å tilføre kommunene kompetanse og ressurser i arbeidet.

En rekke departementer, fagetater og organisasjoner er involvert i dette. Fylkesmannsembetene har fått i oppgave å følge utviklingen og kommunale og fylkeskommunale råd har fått forsterket mandat til å bidra i de kommunale planleggings- og beslutningsprosessene.

Regjeringen har inngått et samarbeid med Kommunenes interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) for å sikre god kommunikasjon, bredt nedsalgfelt og egnede virkemidler.

Kommunesatsingen vil i sterk grad rette seg mot det regionale nivået med fylkesmenn og fylkeskommuner som koordinerende aktører. Programmet skal utdype at universell utforming er inkludert i ny plan- og bygningslov som strategi for å bidra til å gjøre samfunnet tilgjengelig for alle og for å bidra til å unngå diskriminering.

Sentrale tiltak i kommunesatsingen er:

Tiltak K1 Nasjonalt utviklingsprosjekt i fylkeskommuner og kommuner

Universell utforming utvikles som en strategi i kommunal og regional planlegging og forvaltning. Tiltaket inkluderer ressurskommuner, pilotfylker og nye pilotkommuner. Alle fylker og 25 % av kommunene bør aktivt med innen 2015.

Gjennomføring: 2009-2013

Ansvarlig: Miljøverndepartementet

Tiltak K2 Samarbeidsprogram med Kommunenes interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) om tiltak på kommunesektoren

Samarbeidet inkluderer blant annet kompetanseutvikling, informasjonsspredning og samordning av programmer og satsinger hvor universell utforming er relevant.

Gjennomføring: 2009-2013

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet m.fl.

Tiltak K3 Plan og bygningsloven gir hjemmel til å fastsette forskrifter om oppgradering av eksisterende bygninger, anlegg og uteområder.

Ny plan- og bygningsloven har en bestemmelse som gir hjemmel til å innføre forskrifter om oppgradering av bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten. Over tid kan krav til eksisterende bygg, anlegg og uteområder fastsettes i egne forskrifter. Det legges til grunn en skrittvis og prioritert tilnærming. Det forutsettes kostnadsdekning fra Staten.

Gjennomføring: De enkelte forskriftene vil fastsette fristen for oppgraderingen.

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet

Tiltak K4 Bidra til at midler til regional utvikling og nyskaping kan gå til investeringer og planlegging i tråd med universell utforming.

Gjennomføring: 2009-2013

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet

Tiltak K5 Kompetanseprogram for politikere og ansatte i kommunene

Programmet skal gi tilbud om kompetanse for ansatte og politikere i kommunene på universell utforming innenfor plan- og bygningslovens virkeområde. Det er et samarbeid mellom en rekke instanser, blant annet Statens bygningstekniske etat, Husbanken, Deltasenteret, Miljøverndepartementet og Kommunenes interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS).

Gjennomføring 2009-2013

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet

Tiltak K6 Legge til rette for at valglokaler og stemmemuligheter er universelt utformet/tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne ved stortingsvalget i 2009.

Utforming av valglokalene er et kommunalt ansvar og skal skje i samsvar med valglovgivningen og valgforskriften. Kommunal- og regionaldepartementet vil gjennom informasjonstiltak overfor kommunesektoren bidra til at det legges til rette for at valglokaler og stemmemuligheter er universelt utformet/tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne ved stortingsvalget i 2009.

Gjennomføring: 2009

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet

3.5.2 Indikatorutvikling og standarder

Utvikling av indikatorer og standarder involverer en rekke departementer, statsetater og fagmiljøer. Arbeidet koordineres av en styringsgruppe med representanter fra relevante departementer. Et nettverksforum ledet av Deltasenteret med deltakelse fra direktorater, statsetater, brukerorganisasjoner og faginstusjoner samordner det praktiske arbeidet.

Indikatorene utvikles av fagetater på de enkelte sektorene og dekker bygg og anlegg, uteområder, transport og IKT. Det legges vekt på å utnytte eksisterende registre for datainnsamling og analyse som KOSTRA, Matrikkelen og Norge Digitalt. I tillegg vurderes egne datainnsamlinger for å kartlegge tilgjengelighet og universell utforming for blant annet anlegg for idrett og fysisk aktivitet.

En rekke departementer og direktorater arbeider med å utvikle eller finansiere utvikling av standarder for universell utforming på sine ansvarsområder. Standard Norge er en viktig instans i dette arbeidet. Det foreligger blant annet standarder tilgjengelighet til web-sider, reiselivsmål og skjøtsel og drift av park- og landskapsvernområder. Standarder for universell utforming av byggverk, uteområder, reisekjeden og offentlige anskaffelser er under utarbeidelse. Internasjonalt samarbeid og samordning er en viktig del av prosessen.

Som forbruker må man ha lett tilgang til informasjon om varer og tjenester. Retten til forbruker-, produkt- og miljøinformasjon gjelder alle, også blinde og svaksynte og mennesker med andre funksjonsnedsettelse. Standardisering på området varer og tjenester er viktig. Barne- og likestillingsdepartementet har ansvaret for statens forbrukerpolitikk.

Tiltak IS1 Etablering av indikatorsystem for måling av universell utforming

Det etableres et indikatorsystem for universell utforming på områdene IKT, transport, bygninger og anlegg og uteområder. Det legges fram plan med tidsfastsetting av når indikatorene skal være operative i 2009.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet m.fl.

Tiltak IS2 Utvikling av standarder for universell utforming

Det utvikles standarder for universell utforming. Viktige områder er bygg, uteområder, transport og IKT.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet m.fl.

Tiltak IS3 Inkorporere systematisk universell utforming i standardiseringsarbeidet fra forbrukersiden.

Det vil bli igangsatt prosjekt med sikte på å kartlegge spesifikasjoner for tilgjengelighet og universell utforming av tjenester på ulike områder. Kartleggingen følges opp av konkret standardiseringsarbeid innen varer og tjenester.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

3.5.3 Kommunikasjonspolitikken

Statens informasjonspolitik gir de ytre rammene for hvordan statlige etater skal kommunisere med innbyggerne, frivillige organisasjoner, næringslivet og andre offentlige virksomheter.

Informasjonspolitikken mål omfatter både demokratiske hensyn og effektivitetshensyn, de siste ved at informasjon og kommunikasjon skal benyttes som virkemiddel for å nå politiske mål.

Den enkelte statlige virksomhet skal, innenfor rammene til informasjonspolitikken og på bakgrunn av sin egenart, utmeisle sin egen lokale informasjonspolitik og strategi.

Statens informasjonspolitik skal erstattes av *Statens kommunikasjonspolitikk*.

Målet er at den nye politikken er å sette et sterkere søkelys på at alle innbyggere skal inkluderes når statlige virksomheter kommuniserer med innbyggerne. Den bygger på fem prinsipper: åpenhet, medvirkning, nå alle, aktiv og helhetlig. Et utkast til statens kommunikasjonspolitikk er til høring i 2009.

Viktige tiltak i utkast til den nye kommunikasjonspolitikken er:

Tiltak KOM1 Statlig kommunikasjonspolitikk med sterkere vekt på at alle innbyggere skal inkluderes. Regler og normer for universell utforming legges til grunn for statlige virksomheters kommunikasjonsarbeid. Det tas hensyn til at personer har ulike behov og forutsetninger for å kunne motta statlig informasjon. Dette kan ha bakgrunn i språk, kultur, funksjonsevne, manglende kompetanse eller manglende tilgang til digitale medier. Budsjett for tiltaket i perioden 2008-2010 er 4,2 millioner kroner.

Gjennomføring fra: 2008

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Tiltak KOM2 "Klart språk" prosjektet skal gjøre det lettere å lese offentlig informasjon

Tiltaket skal bidra til å oppnå klart språk i offentlige, skjema, standardbrev, nettsider mv. Prosjektet har flere delprosjekter, blant annet en klarspråkpris, nettstedet klarspråk.no og støtte til lokale tiltak.

Gjennomføring fra: 2009

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Tiltak KOM3 Tegnspråk får økt betydning.

Tegnspråk innlemmes i en allmenn språklov og Språkrådet får utvidet ansvar som også omfatter tegnspråk.

Gjennomføring fra: 2009

Ansvarlig: Kultur- og kirkedepartementet

3.5.4 Barn og unge

Barn og unge må sikres gode oppvekstvilkår. Tiltakene på de prioriterte områdene i handlingsplanen vil bedre mulighetene for barn og unge med nedsatt funksjonsevne til utdanning, transport, fritidsmuligheter og samfunnsdeltakelse. I tillegg er det behov for tiltak som er spesielt rettet mot denne befolkningsgruppen.

Barne- og likestillingsdepartementet har avsvaret for barne- og ungdomspolitikken og vil blant annet:

Tiltak BU1 Tilskuddsordningen ”Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn”.

Formålet med tilskuddsordningen er å bedre oppvekst- og levekårene for barn og unge i større bysamfunn. Et av formålene med ordningen er deltakelse og likeverdige muligheter for barn og unge med nedsatt funksjonsevne. Kommuner som mottar tilskudd gjennom denne ordningen vil bli gjort oppmerksom på kravet om universell utforming ved tilrettelegging av aktiviteter og tiltak.

Gjennomføring fra: 2009

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

Tiltak BU2 Fritidstilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne.

En ekspertgruppe har våren 2009 levert en utredning om ungdoms fritidsmiljø, demokratisk deltakelse og innflytelse. Ekspertgruppen viser til en kartlegging foretatt av Rambøll Management på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet. Her påpekes blant annet at manglende fysisk tilgjengelighet til bygninger, anlegg og uteområder og manglende transportmuligheter til og fra tilbud og aktiviteter, er barrierer som hindrer deltakelse i fritidsaktiviteter. Barne- og likestillingsdepartementet vil vurdere den videre oppfølgingen av ekspertgruppens utredning.

NOVA har i 2008 foretatt en kartlegging av unge funksjonshemmedes fritid og sosiale tilhørighet, finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet. Her vises det til at blant de forhold som hemmer deltakelse er manglende tilrettelegging av omgivelsene når det gjelder materielle forhold, for eksempel transportmuligheter og auditiv kommunikasjon, fordomsfulle holdninger og manglende kunnskap om konsekvensene av den enkelte funksjonsnedsettelsen. Kartleggingen vil danne grunnlag for videre arbeid på området.

Gjennomføring fra: 2009

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

3.5.5 Forskning og utvikling

Universell utforming berører en rekke fagområder og samfunnssektorer. Strategien har innflytelse både på tekniske løsninger innen bygg, uteområder, transport og IKT mv. og på overordnede samfunnsspørsmål knyttet til likestilling og sosial og økonomisk bærekraft.

Det har vært gjennomført, og pågår, forsknings- og utviklingsarbeider for å øke kunnskapen om hvordan universell utforming kan gjennomføres. For statlige instanser gjelder Statens utredningsinstruks som innebærer at konsekvenser for likestilling for personer med nedsatt funksjonsevne vurderes. Det kan også gjelde reformer og tiltak innenfor bygg- og anlegg, transport, utdanning og helse.

For å nå visjonen om at Norge skal være universelt utformet i 2025 vil det være nødvendig å finansiere forskning, utredninger og utviklingsprosjekter på flere områder for å finne de beste løsningene. Det er behov for å avklare spørsmål knyttet til blant annet forståelsen av universell utforming, utvikling av tekniske og praktiske løsninger og avklaring av kostnader og nytte.

Tiltak FOU1 Nyskappingsprogrammet "Innovasjon for alle". Videreutvikling og oppfølging av satsingen Design for alle i Norsk Designråd i form av ny plan med bredere og lengre perspektiv. Universell utforming av varer og tjenester og internasjonal kontakt vil bli lagt vekt på i programmet.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Nærings- og handelsdepartementet/Norsk Designråd

Tiltak FOU2 Samfunnsøkonomisk nytte universell utforming

Flere departementer og statsetater har fått utført kostnadsberegninger og beregninger av samfunnsøkonomisk nytte ved universell utforming. Det er behov for å søke fram til bedre metodikk for nytteberegningene og mer presise tall for kostnader ved gjennomføring av universell utforming.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet, Kommunal og regionaldepartementet, Samferdselsdepartementet m.fl

Tiltak FOU3 Universell utforming innen universitets- og høyskolesektoren

Nasjonal pådriverenhet ved Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet skal medvirke til å iverksette, følge opp og revidere handlingsplaner for universell utforming ved universiteter og høyskoler. Pådriverenheten følger også opp plan for kompetanseheving av universell utforming i utdanningsinstitusjonene. Dette innebærer blant annet å inkludere universell utforming i læreplaner og å øke kompetansen hos faglig personale.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Tiltak FOU4 Forskning og kompetanse om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehage

Program for praksisrettet forskning, opplæring og utvikling i barnehagesektoren.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Tiltak FOU5 Enhetsskolen og universell utforming

Undersøkelse av hvilke faktorer som ligger til grunn i skolen og hos skoleeier når det gjelder å møte utfordringene med mangfoldet i elevmassen i grunnskolen. Undersøkelsen skal bidra til å avklare hvilke spørsmål som bør stilles og hvilke grep som bør tas i planlegging og utvikling av en skole som skal tilby alle en likeverdig skolegang og sikre deltakelse og tilgjengelighet for alle elever.

Gjennomføring: Fra 2009

Ansvarlig: Deltasenteret

4. Gjennomføring av handlingsplanen

Barne- og likestillingsdepartementet koordinerer handlingsplanen. Dette skjer i nært samarbeid med andre departementer. Handlingsplanen er forankret i Statssekretærutvalget for den samlede politikken for funksjonshemmede.

Det er for 2009 rammeoverført 18,6 millioner kr fra Miljøverndepartementet til Barne- og likestillingsdepartementet i forbindelse med ny ansvarsdeling mellom departementene knyttet til universell utforming. Handlingsplanens midler vil bli styrt mot tverrsektorielle og høyt prioriterte tiltak.

Det vil bli opprettet forum med deltakelse fra interesseorganisasjoner, faglige organisasjoner og faginstitusjoner for informasjon og tilbakemelding om tiltak og fremdrift i handlingsplanen.

Handlingsplanen skal ha en virketid på 5 år. Planen rulleres hvert år.. Organisasjoner og faginstusjoner gis mulighet til å spille inn forslag til justeringer i forbindelse med rulling av handlingsplanen.

Informasjon om handlingsplanen og gjennomføring av tiltak vil bli lagt ut på et eget nettsted.

Det vil bli gjennomført evaluering av handlingsplanen.